

РОМАНЫ ДЖ.К. РОУЛИНГ: НЕЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Романы Дж.К. Роулинг уже много лет остаются в центре внимания читателей, критиков, литературоведов. Особую группу составляют отклики деятелей религии, которые, как известно, настороженно восприняли появление произведений о юном волшебнике и поначалу даже выступали единым фронтом для противостояния им. С течением времени позиция деятелей католической церкви изменилась, однако она наложила свой отпечаток не только на отношение родителей, но и на взгляд литературоведов и культурологов. Свидетельством этому может быть книга С. Крайского «Магічний світ "Гаррі Поттера"» (2002), недавно переведенная на украинский язык. Цель статьи состоит в том, чтобы охарактеризовать концепцию автора этой монографии как характерный пример нелитературоведческой интерпретации романов писательницы, проливающей свет на особенности их рецепции в Европе.

В аннотации к книге говорится: «В основі цього видання лежить критичний погляд на книги Джоан Ролінг про Гаррі Поттера. Автор, всебічно дослідивши цей бестселер сучасності, розвінчує міф про казковість головного персонажа і переконує і шкідливості впливу цих книг на психіку дітей. На думку автора, твори Джоан Ролінг можуть викликати зацікавлення білою і чорною магією. Книга адресована вдумливим батькам і педагогам» [1, шмуцтитул]. Уже во введении автор излагает свою позицию предельно ясно: романы Дж.К. Роулинг пропагандируют магию и идеологию, обусловленную религией, стоящей за ними. В основе этой религии находится опасная идея, способная негативно воздействовать на сознание молодых людей. «Добро у світі Гаррі Поттера нагадує добро, але добро, на жаль, не є. Книги про Гаррі Поттера зображують світ добра в якомусь містичному і надприродному вимірі, але відірвано від Бога і, певною мірою, протиставляють свого героя Богіві. Добро, представлене в книгах має і релігійний вимір, але він пов'язаний із магією. Адже магія є чимось, що має релігійний вимір, і тільки в цьому вимірі можна її розглядати. З точки зору християнства, вона є зв'язком людини із сатаною. <...> Серйозне трактування магії, позитивне ставлення до неї – це вступ у коло поганства. А вступ у поганство породжує не тільки специфічний спосіб мислення і готовність до вибору відповідного життєвого рецепту, але може призвести й до більш відчутного зла – вступу до якоїсь секти, психічного і морального згоряння у ній...» [1, с. 7 – 8]. Автор всерьез полагает, что произведениям Дж.К. Роулинг нужно противостоять, оберегать от них молодое поколєе читателей и в доказательство своей точки зрения выстраивает целую систему аргументации.

Последуем за мыслью С. Крайского. Он предпринимает попытку поначалу сопоставить серию Дж.К. Роулинг с мировой детской классикой, в частности, с «Алисой в стране чудес» и сказками Андерсена, с баснями, задается вопросом о том, могут ли нести вред сказки и, наконец, о том, почему Гарри нравится маленьким читателям. Вторая половина его книги посвящена колдовству, его формам, его проявлениям в сопоставлении с христианством. Такой контекст, на наш взгляд, дает возможность С. Крайскому достичь своей цели, но не ответить на вопрос о своеобразии книг Дж.К. Роулинг. Сопоставления, к которым он прибегает, – это или детская классика, отличающаяся несомненными художественными достоинствами и несущая мощный морально-нравственный заряд, или христианская религия. Оба этих сопоставления выявляют множество недостатков, слабостей книг английской писательницы. Нам же думается, что контекстом, в котором могут быть выявлены идейно-художественные особенности ее серии о Гарри Поттере, является современная массовая литература.

В монографии С. Крайского книги Дж.К. Роулинг не выдерживают сравнения с шедевром Л. Керрола. «"Пригоди Аліси в Країні Чудес" (бо саме так є заголовок цієї книги) – це літературний виклад дитячого сну, лише сну, до того ж сну, в якому взагалі немає мови ні про магію, ні навіть про чари. Єдиним моментом, який можна б було у крайньому випадку видати за чари, є момент, коли Аліса знаходить на своїй дорозі пляшечки з написом "Випий мене" і тістечка за написом "З'їж мене". Випивши рідину з пляшечок, дівчинка зменшується, а з'ївши тістечка – росте. Такі речі, якщо вони трапляються у сні, є цілком нормальними. Це типово казковий, а не магичний елемент» [1, с. 10]. Отсутствие мистического элемента позволяет автору книги считать сказки Андерсена, братьев Гримм, Ш. Перо также безопасными для детской психики. Он пишет, что в Польше существует одно полное собрание сказок писателя, и их анализ дает ему возможность утверждать, что из 49 произведений только три имеют мотив, который можно считать магическим. «...Звернімо увагу на те, що тільки незначний відсоток текстів Андерсена стосується магії. І найважливіше: у них очевидний факт абсолютної нейтралізації автором цієї "магії". Бо казки Андерсена проникнуті християнством найдемо в них багато висловлювань, з яких випливає, що Господом и Законодавцем є Бог, що саме Христові треба віддатися...» [1, с. 14].

Даже «Хроники Нарнии», которые также входят в число наиболее любимых читателями бестселлеров, представляются автору книги менее опасными: «... це розповіді про світ, який аж ніяк не можна перенести в реальне життя. Разом з тим – це, на відміну від "Гаррі Поттера", оповіді с моральним підтекстом. Порівняння їх з повістю Ролінг не має ніякого сенсу» [1, с. 20]. Думается, и здесь автор не совсем прав. «Хроники Нарнии» – это, на наш взгляд, адекватный для сравнения объект, другое дело, что в 1950-е гг., когда романы начали выходить в свет, механизм популяризации, распространения был несколько иным. Не случайно они экранизированы лишь в последние

десятилетия и стимуляция интереса к фильмам в целом проходила согласно тем же правилам, что продвижение романом и фильмов о Гарри Поттере. Автор монографии и в главе «Чому "Гаррі Попер" подобається дітям» прибігає до некоректним сопоставленням: он вистраиває ряд, в котрому, погодимося, немає місця Дж. К. Роулінг: Конрад, Фолкнер, Уайт, Кафка, Пруст, Тагор, Стейнбек.

Розуміється, в порівнянні з їх творами серія про юного чарівника буде програшувати. Називаючи її «суперчтивом», С. Крайський вистраиває і інший ряд: від А.К. Дойля до А. Кристи і навіть «Парка Йоркського періоду». І в цьому ряду Дж.К. Роулінг немає місця: «Від них неможливо відірватися. "Гаррі Поттер" у порівнянні з ними - страшенно нудний і нікчемний» [1, с. 47]. Ще один контекст, який пропонує автор монографії – «літературна класика, призначена для підлітків». Серед імен, названих їм, не тільки Л. Керролл і Г.-Х. Андерсен, але і Дж. Лондон, Мілн, Г. Бічер-Стоу, Грехем, Кіплінг, М. Твен, Ж. Верн і др.

Обратим увагу на те, що в запропонованих рядах імен перераховуються письменники, не являючись творцями дитячої літератури: їх твори ставали такими з роками. Не рахувати ж, в самому справі, твори Ж. Верна, «Хижину дяди Тома» або твори Кіплінга книжками для дітей! Тому його висновок цілком справедлив: «У такому контексті розповіді про Поттера не виглядають аж так блідо, однак і не стають "якоїсь суперпродукції"» [1, с. 48]. Нарешті, С. Крайський згадує «Звіздові війни» і, здавалося, наближався до розуміння феномена масового мистецтва, але і тут він не робить висновків про механізми функціонування культових творів, а дає релігійну інтерпретацію, нахилившись до думки про світову замову: «Отже, "Зоряні війни" – це пропагандистський твір. Він висловлює чітку релігійну доктрину, але ніби між іншим, мимохідь, не прямо, а таким чином, що його адресати часто не усвідомлюють, що саме їм адресоване це послання і що вони його так приймають. Просто у якийсь момент вони відчують, що почали вірити у щось, у що перед тим не вірили, що це вплинуло на напрям їх зацікавлень і, зрештою, змінило їхнє життя» [1, с. 64]. Автор вважає, що мільйони любителів цього культового твору так і не зрозуміли, що стали адептами нової релігії, заснованої на чарівстві і магії і маючої антихристиянський характер. В цьому ряду книги Дж.К. Роулінг – це твори, що сприяють приобщенню дитини до сатанізму.

Приведемо такий характерний приклад. С. Крайський пише: «Хтось скаже: я не бачу жодної загрози. Але чи ти спеціаліст у цій галузі? Інші попереджують. Цих попереджень стає щораз більше. Чи злегковажив би ти попередженням незнайомої особи, що вода, яку черпаєш з криниці, бажаючи напиться, отруєна? Чи злегковажив би ти, почувши це ще від кількох перехожих? Чи злегковажив би ти, якщо б деякі твої сусіди перестали користуватися тією криницею і брали б воду з іншої? <...> На кінець, де-небудь на полях, я б зазначив, використовуючи терміни Карла Кліматі, наступне питання: Ролінг,

авторка книжок про Поттера, є "поборником" чи тільки "найманцем" сатани?» [1, с. 72]. В этом пассаже очевидны несколько моментов. Во-первых, автор убежден, что книга является таким же важным источником мыслей и чувств, как колодец – источником воды, характерное свидетельство литературоцентричного сознания, свойственного постсовестным обществам, когда и, читатели и власти убеждены во всепобеждающей силе печатного слова. Во-вторых, он дает оценку произведениям писательницы как несущим определенную религиозную идею, направленную против христианства. Никакие примеры из книг писательниц, где «добро побеждает зло», автора не убеждают. Он разворачивает картину наступления на христианство сект и верований, ведущее к «дехристианизации» современной цивилизации.

С. Крайский пишет, что «цивілізація, культура, щоденна колективна й індивідуальна практика життя завжди ґрунтуються на певних засадах і цінностях, з них випливають і до них таким чи іншим чином повертаються. Ці засади і цінності переважно пов'язані з якоюсь релігією. <...> Дехристиянізація нашої цивілізації призвела до появи засад і цінностей, які таїлися в її історичних початках, а саме в стародавній Греції і стародавньому Римі. Але там основою всього були дві форми поганства: народне поганство, яке проявилось у великій кількості вірувань і культів, та поганство еліти (орфізм), котре, будучи зрілим і продуманим, привело поганську доктрину до своєрідної теології пантеїзму і переконання, що саме людина є або може бути правдивим богом» [1, с. 80 – 81]. Возрождение этих языческих верований, полагает автор монографии, привело к осознанию человеком себя единственной силой в мире, а это в свою очередь, стало причиной того, что стали распространяться миссионерские движения, в том числе, и сатанизм. Адептом этих новых учений, в том числе, эзотеризма и оккультизма, С. Крайский и считает Дж. К. Роулинг.

Он разворачивает целую систему аргументов, приводя примеры из периодической печати, откликов читателей, аннотаций к разного рода изданиям и пр. Достаточно отметить, что одна из глав его книги названа «Агресія неопоганства і бомбардування магією». В заключение С. Крайский пишет: «Якщо хтось відкритий для правди, цінує свободу свою і свободу своїх дітей, прагне добра у, так би мовити, європейському (а насамперед християнському) значенні, то зібраного мною матеріалу для нього буде досить. Якщо комусь цього не вистачатиме, то йому нічого не дасть і матеріал, удвічі більший за обсягом і силою переконання. Така людина, мабуть, свідомо, або й несвідомо ставить себе на бік Гаррі Поттера і всіх тих, хто його створює і обожнює абсолютно свідомо. Повість Ролінг, як свідчить прочитане, небезпечна не тільки для тих, для кого християнство є Дорогою і хто прагне на цій Дорозі залишитися, але й для всіх інших, для Людей Доброї Волі, котрі відкидають будь-яке поневолення і будь-які форми зла» [1, с. 242]. Этот вывод вызывает у нас сомнения.

Романы Дж.К. Роулинг являются продуктом массовой культуры. Они созданы путем компиляции многочисленных мотивов мировой литературы и элементов масскульты. Их распространение, а также создание клубов любителей, почитателей Гарри Поттера, изготовление продукции с символами проекта также свидетельствуют об этом. Выступление С. Крайского против произведений писательницы – это протест против распространения и особенностей функционирования массовой культуры, а не самой серии романов, хотя жало его критики направлено именно против нее. С таким же успехом автор монографии мог бы обрушиться на клипы и песни М. Джексона и Мадонны, создателей «Матрицы», популярных мюзиклов и пр. В них, очевидно, тоже можно было бы отыскать эзотерические символы, магическую символику, элементы языческих культов и пр., но это не означает, что в основе лежит попытка дехристианизации цивилизации или наступление сатанизма. Думается, что судить о литературном произведении можно с позиции воинствующего христианства, но это так же мало проясняет в них, как и суждения с позиций фанатических приверженцев, не желающих слышать о слабостях этих романов. Достоинством книг Дж.К. Роулинг, на наш взгляд, является понимание особенностей психологии подростковой аудитории, учет страхов и комплексов, умение вселить уверенность в том, что им, как и взрослым, подвластно решение проблем, установление справедливости. Не говоря уже о том, что писательнице удалось сделать читателями множество подростков, не желавших брать в руки книгу и проводивших свое время за компьютером. Вместе с тем, отметим, что книга С. Крайского дает возможность судить о том, что феномен Гарри Поттера воспринят всерьез, становится предметом осмысленного разговора о судьбе литературы для детей и подростков, а это представляется очень важным.

Литература

1. Крайський С. Магічний світ «Гаррі Поттера» / Станіслав Крайський [Пер. з польської Т. Угрин]. - Львів: Місіонер, 2006. - 248 с.

Анотація

І.В. Шпак. Романи Дж. К. Роулінг: нелітературознавча інтерпретація.

У статті аналізується монографія С. Крайського, присвячена романам Дж. К. Роулінг. Доводиться, що позиція войовничого християнства не дає можливості авторові осмислити ідейно-художню своєрідність серії творів як одного із зразків масової літератури. Спроба віднайти у творах елементи езотерики та поганства призводить до непереконливих висновків у наступі сатанізму та дехристиянізації сучасної цивілізації. Сумнівним видається й контекст, в якому розглядаються твори письменниці.

Ключові слова: масова література, дитяча література, фентезі.

Аннотация

И.В. Шпак. Романы Дж. К. Роулинг: нелитературоведческая интерпретация.

В статье анализируется монография С. Крайского, посвященная романам Дж. К. Роулинг. Доказывается, что позиция воинственного христианства не дает автору возможности осмыслить идейно-художественное своеобразие серии произведений как одного из примеров массовой литературы. Попытка найти в произведениях элементы эзотерики и язычества приводит к неубедительным выводам о наступлении сатанизма и дехристианизации современной цивилизации. Сомнительным представляется и контекст, в котором рассматриваются произведения писательницы.

Ключевые слова: массовая литература, детская литература, фэнтези.

Summary

I.V. Shpak. Novels by J.K. Rowling: a non-literary interpretation.

The article analyzes a monograph by S. Krajski about the novels by J.K. Rowling. It is proven that a militaristic Christian viewpoint prevents the author from evaluating the series' originality as an example of mass literature. The attempt to find elements of Esotericism and paganism in the works leads to unconvincing conclusions about the advancement of Satanism and the dechristianization of the modern civilization. The context in which the writer's works are examined also appears doubtful.

Key words: mass literature, children's literature, fantasy.